

Rovněž může sice způsob nabývání statků býti ryze egoistickým, způsob upotřebení jejich však altruistickým (na př. pro účely dobročinné), nebo naopak mohou činy altruistické plynouti z motivů neethických (ctižádost, marnivost). Nezřídka bývá jednání na prospěch obecný přímo i ve vlastním zájmu jednotlivcově (na př. hašení při požáru, poctivost při správě společenského podniku). Kde by se pak nesobecké vnitřní motivy nejevily dost účinnými, bývá vydatným korektivem nemírné soukromé ziskovosti veřejné mínění nebo zákon (o lichvě, o ochraně dělnické a pod.).

Avšak by i motivy mimoegoistické byly s to, hospodářský výsledek určitého jednání pro jednajícího hospodáře zcela odstraniti nebo aspoň obmezovati, nemohou přece býti leč ojedinělou úchytkou od principu hospodárnosti uvnitř souhrnu jeho hospodářské činnosti. Tou měrou jakou by tyto úchytky rostly a svým převládáním určovaly samu povahu tohoto hospodářství, ohrožovaly a na konec zmařily by samostatnou jeho existenci hospodářskou.

§ 5. Hospodářské subjekty (jednotky).

1. Každé hospodaření předpokládá určitý okruh potřeb, za jejichž ukojením se děje, a určité vedení (správu, řízení) úkonů, k opatřování a používání statků směřujících.

Ony jednotlivé fyzické osoby a skupiny osob, pro jejichž jednotný okruh potřeb opatřování a upotřebování statků se děje a jejichž hospodářská činnost jednotnou vůlí je spravována, označujeme jakožto hospodářské subjekty (jednotky).

Každé hospodářství v tomto smyslu má své prostředky výrobní i úkojné, své dočasné či trvalé stanoviště i svou určitou vnitřní organizaci, jíž disponuje nad svými prostředky věcnými i nad prací svých členů. Majíc za účel ukojovat všechny nebo určité hospodářské účely svých členů, má každé hospodářství :

a) stránku nabývací, směřující k opatření úkojných prostředků (hospodářství příjmové);

b) stránku upotřebovací, která čelí k úspěšnému použití nabytých statků pro ukojení potřeb členů tohoto hospodářství (hospodářství výdajové, spotřební).

II. Takové hospodářství může pro sebe vésti či tvořiti i jedinec (viz rostoucí počet svobodných, samostatně žijících mužů i žen). Avšak převážně bývá jednotlivý člověk následkem pospolitě (společenské) povahy lidské jen článkem uvnitř jednoho či několika větších hospodářských jednotek. Ustupují tudíž :

a) "hospodářství jedinecká" (Einzelwirtschaft), kde nositelem potřeb a řídicí vůle v hospodářství jest osoba jediná, co do významu daleko za

b) hospodářstvími t.zv. pospolitými, kde běží o ukojování potřeb celé určité skupiny osob, jednotnou vůlí řízených.

Nejdůvodnější formou hospodářství pospolitého jest hospodářství rodinné (domácnostní) se společnými potřebami určitého počtu osob ethickým svazkem pro veškeré životní účely spjatých, a s jednotným řízením ze spolupůsobení rozumně vyspělých členů rodiny plynoucím.

Z hospodářství rodinného, jež pro solidaritu hospodářských zájmů svých příslušníků je na rozhraní mezi hospodářstvím jedineckým a pospolitým a bývá druhy ostatně přímo zařazováno mezi individualistická (jedinecká), a vedle něho vyvinulo se časem hospodářství kmenové a obecní pro určité úkoly a potřeby, jež hospodářskou zdatnost (výkonnost) rodiny (domácnosti) přesahovaly (osídlení a požitky rolí, lesa i pastvin, ochranné stavby).

Dalším nenáhlým historickým vývojem rozvojem sociálního a státního života vznikaly ve společnosti i jiné, vždy četnější a rozmanitější, užší nebo širší svazky a skupiny ke sledování jistých skupin účelů a potřeb za společné uznání.

Z takových organizačních forem lidské společnosti mají zvláštní důležitosti ony, které se zakládají na státní a politické organizaci lidí a z nichž opět nejdůležitějším a největším jest stát jakožto svazek veškerých občanů pro dosa-

žení jistých cílů ve státní účel pojatých. Vedle státu nebo uvnitř něho existují pak jako další organizace církev a celá řada nižších útvarů života politického a společenského i hospodářského, dle věcného účelu nebo místního rozsahu přerozmanitě rozčleněných (obce, okresy, kraje, provincie, země - cechy, komory, školské a církevní obce, spolky vzdělávací, politické, zábavné atd. a výdělkové společnosti, j. obchodní, akciové, družstva svépomocným nadace a j.). Všechny tyto organizace, májíce pro určité, svým členům společné účely rovněž zvláštní své potřeby, musí pečovati o nabývání prostředků pro jejich ukojení a o zjednání samostatných hospodářských podkladů pro své účely, vystupují tedy naproti jiným hospodářským jednotkám (subjektům) jako zvláštní hospodářské subjekty s vlastním hospodářstvím výdajovým i příjmovým.

Tyto organizace jsou buď zbudovány na základě veřejnoprávním autoritativním činem (aktem) vyšší moci (státní), takže příslušnost jednotlivce k nim a její důsledky (j. placení příspěvků atd.), jsou-li dány zákonitě předpoklady, nezávisí na vůli jednotlivce nebo vznikly dobrovolným sdružením se jednotlivců pro určité společné účely životní. Dle toho rozeznáváme pak i pospolitá hospodářství, na těchto organizacích se zakládající, v

pospolitá hospodářství nucená čili veřejná (j. hospodářství státu, země, okresu, obce, komory, cechu), a

dobrovolná (svobodná), j. hospodářství spolků, společností a společenstev k účelům výdělečným nebo nevýdělečným : vzdělávacím, zábavním, politickým, vědeckým atd.).

Do jisté míry musí se arci v každém pospolitém hospodářství účastníci podrobiti jakémus donucení a obmezení (na př. i v rodině, u spolku dle stanov, dokud členství trvá) a naopak i stát dovoluje vystoupení z občanského svazku a přijímá nové členy; rozhoduje však, jak toto donucení povstalo : zda-li svobodným dohodnutím se o stanovy či účinkem moci na vůli jednotlivcově nezávislé.

Naproti hospodářstvím veřejným slují pak veškerá ostatní hospodářská tělesa hospodářstvími soukromými.

III. Pospolitá hospodářství jsou dále buď vše-
stranná (úplná), která pečují o veškerost nebo alespoň o většinu všech potřeb svých příslušníků (hlavní typ : rodina, avšak též na př. kláštery), nebo částečná, jestliže se společná hospodářská péče obmezuje jen na určité zvláštní potřeby a zájmy. Tato jsou dnes v převaze, zejm. vytvořila se novějším vývojem vedle úplných (všestranných) hospodářství ještě zvláštní hospodářství jednak výdělková, jednak spotřební. Toliko v uzavřeném hospodářství naturálním se totiž prostředky k ukojení potřeb kruhu osob, hospodářskou jednotku tvořících, jak uvnitř tohoto kruhu vyrábějí, tak i jednotlivým jeho příslušníkům dle řádu, hlavou rodiny ustanoveného, ke konsumu přidělují a jimi spotřebovávají. Tato výroba pro vlastní spotřebu

ustupuje však časem vždy více v pozadí, činnost hospodářova se obrací převážně nebo výhradně k vydělávání peněz výměnou vlastní produkty nebo výkony, a důchod v penězích získaný slouží potom k opatření statků, přímo pro osobní spotřebu a potřebu určených. Tak vzniká v hospodářství peněžním výroba pro jiné, pro odbyt, pro trh, vzniká jakožto zvláštní hospodářská jednotka hospodářský podnik, který neslučuje jako rodina jistý počet individuí zároveň pro všechny účely životní, nýbrž sdružuje pouze pracovní a kapitálové síly určitých osob pro výrobu na trh, vzniká směnohospodářský (obchodový) systém, který hospodářskou činnost rozkládá ve výrobu, oběh a spotřebu statků jakožto části (nebo stanice) vedle sebe stojící. Vedle domácností, obce a státu vznikají rostoucím počtem společenské orgány, podniky, jakožto ryzí hospodářství výrobní či všeobecněji výdělková, jež zabývají se výhradně výrobou či prodejem statků pro potřeby jiných hospodářství v úmyslu výdělkovém, mají za výhradný účel opatřovati prostředky ke spotřebě, jichž upotřebení je pak věcí jednotlivých členů, a jež jsou zcela odloučená od spotřebních hospodářství súčasněných osob (na př. hospodářství akciové společnosti nemá leč pouze účel docílení výtěžku, který se rozdílí mezi akcionáře jakožto důchod pro jejich hospodářství spotřební).

Avšak i obyčejné hospodářství jedinecké, a zejména pospolité rodinné, nutností vydělávání peněz rozloženo jest nyní v hospodářství výrobní (či výdělkové) a v hospo-

dářství spotřební, z nichž se každé provozuje poměrně samostatně a dle zvláštních zásad.

V hospodářství výdělkovém ti, kteří nalézají výdělek závislou činností v cizích samostatných hospodářstvích výrobních, snaží se, aby za svou práci dosáhli co nejvyšší úplaty (mzdy, služného); ti, kdož jako samostatní podnikatelé na vlastní účet a nebezpečí (risiko) zboží vyrábí nebo vyráběti dávají nebo kupují, aby je se ziskem opět prodali, snaží se, aby s co nejmenším nákladem dosáhli zisku co nejvyššího.

V této snaze jsou však obmezováni jednak soutěží ostatních hospodářů, stejné výrobky nebo výkony nabízejících, jednak i právním řádem a ohledy mravními, a ovšem všude jsou podrobeni zásadě hospodárnosti, jelikož by jinak, na placinějším prodejem nebo dražší koupí týchž produktů nebo výkonů, byli pod tlakem soutěže hospodářsky ruinováni.

Naproti tomu v hospodářství spotřebním jde o disposici s dosaženým důchodem, v níž hospodář je daleko volnější, může svůj důchod zcela spotřebovati nebo část jakožto kapitál uspořiti či na obecně prospěšné účely věnovati, pořádkování potřeb určovati atd. Ovšem i zde zásada hospodárnosti vyžaduje, aby snaženo se bylo o co nejlepší ukojení potřeb nejmenšími náklady, ale při spotřebě není onoho číselně přesného zjišťování nákladů a zisku, stupeň subjektivního uspokojení nedá se vůbec měřiti aniž s vynaloženými obětmi

přesně srovnávatí.

Rozumnost arci žádá, aby nejnaléhavější potřeby byly ukojeny úplně, na ostatní pak aby z pohotového důchodu bylo vynaloženo tím méně, čím méně důtklivosti jim rozumný úsudek přiznati může.

§ 6. Hospodářské principy a formy organisační.

1. Rozdíl, shora vytčený, mezi hospodářstvími soukromými a veřejnými zakládá se nejenom na různosti hospodářských subjektů, nýbrž i na různém způsobu hospodářské činnosti čili na různosti principů hospodářských, t. j. zásad, které trvale určují chování se jednotlivých hospodářů (hospodářských jednotek) v jejich vzájemných stycích (vztazích) hospodářských. Tyto t. zv. hospodářské principy jsou různé u hospodářství soukromých a u hospodářství veřejných.

1.) Hospodářství soukromá sledují účely pouze hospodářské, mají za úkol opatřiti hmotné prostředky pro své principiálně neobmezené potřeby, jež lze však ukojovati měrou, co do kvantity i kvality dle pohotových prostředků ukojených přerozdílnou. Výdaje u nich se tedy řídí nutně dle dosažených příjmů a z toho plyne pravidelně snaha, dosíci příjmů (důchodů) co nejvyšších.

V této snaze po dosažení co nejhojnějších a